

ועם זאת אנו מבחינים בהבדלים בין השניים:

במרגלים:	בעגל:
נעושו חייבים ושאינם חייבים: "אם יראו האֱלֹהִים הַעֲלִימִם מִמַּעַרְיֵם מִבֶּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְיַעֲלֶה אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר אֲשַׁבְעֹתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב... (במדבר לב, יא) - בן עשרים שנה, בין שהיה עמחה בעצה בין שלא היה עמחה בעצה" (במד"ר, טז).	ואילו בעגל נאמר: "ויאמר יִהְיֶה אֵל מִשָּׁה מִי אֲשֶׁר זָכָא לִי אֲמוֹנָו מִסְפָּרִי" (שמות לב, לב) גם עמידתו של משה בחטא העגל היתה החלטית יותר: "וַעֲתָה אִם תִּשָּׂא זַחְמַתְּךָ וְאִם אֵין מִזִּנְיָיָא זָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כְּתִיבְתָּ" (שם לב, לב)

מה הביא את משה רבינו לעמדה זו, לכאורה, להתנגד לדעתו של הקב"ה?

וכך מסביר זאת המדרש:

שמות רבה פרשת 'כי תשא' פרשה מב

התחיל הקדוש ברוך הוא ליתן למשה שבילים שיבקש עליהם רחמים - מניין? אמר ר' יוחנן למעלה כתוב: 'לך רד' ואחר כך הוא אומר: 'ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה, ואין אמירה אלא לשון רך, כאדם שיש בלבו על חברו והוא מבקש להתפייס לו והוא אומר לו: אמור לי מה עשיתי לך שכן עשית, כיון ששמע משה מן הקדוש ברוך הוא דברים רכים התחיל מבקש עליהם רחמים, שנאמר: זיחל משה וגו'.

מתוך דבריו של הקב"ה, הכין משה כי הקב"ה רוצה שהוא יעמוד לטובת ישראל:

שמות רבה פרשת כי תשא פרשה מב

ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם - וכי משה היה תופש בהקב"ה שהוא אומר 'הניחה לי' אלא למה הדבר דומה? למלך שכעס על בנו והכניסו לקיטון ומתחיל לבקש להכותו והיה המלך מצעק מן הקיטון הניחה לי שאכנו, והיה פדגוג עומד בחוץ אמר הפדגוג המלך ובנו לפניו בקיטון למה הוא אומר הניחה לי אלא מפני שהמלך מבקש שאלך ואפייסנו על בנו, לכך הוא מצעק הניחה לי, כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה: 'ועתה הניחה לי' אמר משה: 'מפני שהקב"ה רוצה שאפייס על ישראל, לפיכך הוא אומר ועתה הניחה לי, מיד התחיל לבקש עליהם רחמים הוי: זיחל משה את פני ה' אלהיו'.

בְּזִינְיָא זָא מִסְפָּרָךְ

אין ויכוח כי ישראל חטאו כמעשה העגל, כמו שמפורש בכתוב:

שמות פרק לב

(א) וַיְדַבֵּר ד' אֵל מֹשֶׁה לֵּךְ רֵד כִּי עֲזַוְתָּ עַמְּךָ אֲשֶׁר הֲעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (וז) סָרוּ מִדָּרַךְ בֶּן הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָהֶם עַל־כֵּן מִסְכָּה וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֲעֵלֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (כ) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵל ה' הֲלֹא אָתָּם חָטַאתָם חֲטֵאתָהּ גְּדֹלָה... (כד) וַעֲתָה לָךְ זָוָה אֵת הָעָם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מִלְּאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבָיִים פָּקְדֵי וּפְקֻדָּי עֲלֵיהֶם חֲטֵאתָם: (כה) וַיִּגַּף יְהוָה יִהְיֶה אֵת הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֵת הָעֵזָב... (כז)

וכדומה... מאידך העווש על מעשה זה היה מוגבל: "...ויפל מן העם ביום ההוא בשלש מאות אלפי איש" (שם, לב, כח). גם המגיפה שנגפס הי לבסוף נעשתה במידת הרחמים:

תורה שלמה, שמות. לב, ער'

"ויגף ה' את העם - אמר רבי יצחק: בא וראה בכל מקום את מוצא, אלקים - מידת הדין, ה' - מידת הרחמים. ואף על פי שמדת הדין הוא, מדת רחמים היתה בו, שאלמלא כך התחרב עלמא, אבל למען אותו מדת רחמים אתיישב עלמא. וכן את מוצא רפואה זו בכל דין שהוא עושה... ויגף ה' את העם - נשאר לפליטה".

מעשרת הנוסיונות שניסו אבותינו את הקב"ה במדבר, שניים הם הבולטים ביותר: מעשה העגל וחטא המרגלים. לכאורה קיים דמיון בין השניים:

בשני המקרים הללו נגזרה על ישראל כליה, והוצע למשה לעשותו לגוי גדול:	
בעגל:	במרגלים:
וַעֲתָה הַזְּמִינָה לִי וַיִּחַר אִפִּי בָהֶם וְאֶכְלֵם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גְּדוֹל (שמות לב, ט)	אֲכַזְּבֶךָ וְאֹרְשֶׁנּוּ וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גְּדוֹל וְיַעֲלֶה מִמֶּנּוּ (במדבר יד, יב)
בשניהם חשש משה לחילול שם ה' בגויים:	
בעגל:	במרגלים:
לְמַעַן לֹא יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לְאֹמְרֵי בְרָעָה: הַזְּמִינָה לִי וַיִּחַר אִפִּי בָהֶם וְאֶכְלֵם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גְּדוֹל (שמות לב, יב)	... וְאֹמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֵת שְׁמִיעַךְ לְאֹמְרֵי (במדבר יד, טז)

ומידה זו היתה במשה כמו שמובא במדרש:

דברים רבה פרשת עקב פרשה ג

א"ר יצחק מן הלוחות שניים ריצה משה את הקדוש ברוך הוא לישראל מה עשה עלה לו אצל הקדוש ברוך הוא כעום אמר לו: 'בניך חוטאין ואת נותן עלי קטריקי עשה עצמו כאילו כעום על ישראל מניין? שנאמר: 'ישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת' (שמות לג). כיון שראה הקדוש ברוך הוא כך אמר לו: 'משה שתי הפנים בכעם אני ואת כועסין עליהן? מיד: 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל' (שמות לג). א"ל הקדוש ברוך הוא: לא יהיו שתי הפנים בכעם אלא כשתראה אותי נותן רותחין הוי נותן צונן וכשתראה אותי נותן צונן הוי נותן רותחין. אמר משה: רבש"ע היאך יהא? א"ל: הוי חל אתה רחמים. מה עשה מיד: 'ידהל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכה גדול וביד חזקה למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך...'

מסירותו של משה, עד כדי נכונות למסור את עתידו הרוחני (מסירות נפש כפשוטו - עיי' אגרות ראי"ה ח"ב עמ' קפס) בעומרו לטובת ישראל, משמש דוגמא לכל מנהיג בישראל:

מדרש הגדול

"משחית נפשו הוא יעשנה" (משלי ו) - כל פרנס שאינו משחית נפשו ומשליכה על ישראל אינו פרנס. במשה הוא אומר: 'אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא'."

אישיות אחרת שזכתה לביקורת בענין זה היה הנביא הושע:

מדרש דברים רבה שם:

ל"א כדרך שעשה הושע בן בארי, בשעה שאמר לו הקב"ה: הושע בני חטאו, מה אעשה להם? אמר לפניו ריבונו של עולם, העולם כולו שלך הוא, ימחו על קדושת שמך, ואתה יכול לברוא אומה אחרת, אמר הקב"ה: בשר ודם אכזרי הוא, הריני מססהו, מיד: ויאמר ד' אל הושע, לך קח לך אשת זנונים' (לאחר שנולדו לו ממנה שלושה בנים)... מיד אמר לו הקב"ה: גרש אותה! התחיל בוכה ומתחנן לפני הקב"ה ואומר: רבש"ע לאחר שנבנית ממנה אני מגרשה? אמר לו הקב"ה: ישמעו אוניך מה שפיך מדבר, מה אם אתה חסת על אשת זנונים וילדי זנונים, ואין אתה יודע אם בניך הם ואם לאחריהם הם, בני אברהם יצחק ויעקב, אהובי, בחיירי, ידידי, בני וממלכת כהני, איך לא אחוס ואחמל עליהם. מיד הרגיש (הושע) בעצמו שחטא ועמד וביקש רחמים על עצמו ועל ישראל. (בבבחים פ"ו ס"בא בשע"ט)

שמות רבה פרשת כי תשא פרשה מג

... מיד התחיל משה ללמד סנגוריא על ישראל ואמר: 'למה ה' יחרה אפך בעמך, אשר הוצאת מארץ מצרים' - מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים? אלא אמר משה: רבון העולם מהיכן הוצאת אותם ממצרים שהיו כולם עובדי מלאים. א"ר הונא בשם ר' יוחנן: משל לחכם שפתח לבנו הנות של בשמים בשוק של זונות, המבוי עשה שלו והאומנות עשתה שלה והנער כבחור עשה שלו - יצא לתרבות רעה. בא אביו ותפסו עם הזונות התחיל האב צועק ואומר הורגך אני, היה שם אוהבו אמר לו: אתה איבדת את הנער ואתה צועק כנגדו, הנחת כל האומנות ולא למדתו אלא בשם והנחת כל המוכאות ולא פתחת לו חנות אלא בשוק של זונות. כך אמר משה: רבון העולם הנחת כל העולם ולא שעבדת בניך אלא במצרים שהיו עובדין מלאים ולמדו מהם בניך, ואף הם עשו העגל לפיכך אמר: 'אשר הוצאת מארץ מצרים' דע מהיכן הוצאת אותם.

ובמדרש תהלים אמרו:

מדרש תהלים מזמור כב

שנו רבותינו: מתוך כעס רצון, מתוך אפילה אורה, מתוך רוגז רחמים, מתוך צרה רווחה, מתוך ריחוק קירוב, מתוך נפילה קימה. מתוך כעס רצון - שנאמר: 'הרף ממני ואשמידם' (דברים פ"ד), מיד 'וינחם ה' על הרעה' (שמות לב ד).

כלל גדול הורה הקב"ה למשה רבינו בתפקידו של מנהיג-ציבור-בישראל. כשיש חרון אף אפילו משמים על שונאיהם של ישראל, אל לו למנהיג לעמוד לצד המחייבים את ישראל, אלא חובה עליו ללמד זכות על ישראל, אפילו כניכול כנגד עמדתו של בורא עולם, כי כך רצונו של מקום.

וכלל זה כתב הרמח"ל:

מסילת ישרים פרק יט:

'יזאלה הם הרועים האמיתיים של ישראל, שהקב"ה חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם לבטל הגזרות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה. הא למה זה דומה? לאב שאינו אוהב שום אדם, יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אוהבה נאמנה והוא דבר שהטבע יעיד עליו...'